

Ging die jongetje weer roepen: “kikker”!

Hoe vertellen kinderen met een psychiatrische stoornis het ‘kikkerverhaal’

Dr. Claudia Blankenstijn en Dr. Annette Scheper

Veel kinderen met een psychiatrische stoornis hebben ook taalproblemen. De auteurs hebben een onderzoeksmethode ontwikkeld om de narratieve taalproductie in kaart te brengen. Deze analyse blijkt effectief en efficiënt te zijn.

Sinds 1993 wordt er op Curium, een onderzoekscentrum voor kinder- en jeugdpsychiatrie in Oegstgeest (Zuid-Holland) onderzoek gedaan naar, onder andere, de taalvaardigheid van kinderen met een psychiatrische stoornis. Dit taalonderzoek vond plaats in samenwerking met de Leerstoelgroep Psycholinguïstiek en Taalpathologie van de Universiteit van Amsterdam. Twee psycholinguïsten, èn logopedisten, Claudia Blankenstijn en Annette Scheper, zijn daar vanaf het begin bij betrokken geweest. In 2003 kwam hun Engelstalige proefschrift uit met als titel ‘Language development in children with psychiatric impairment’. Hierin wordt aangetoond dat meer dan 82% van de 120 onderzochte kinderen naast een psychiatrische stoornis ook

een taalstoornis heeft op het gebied van de morfosyntaxis en de semantiek-pragmatiek. Aan de hand van enkele gevalsbeschrijvingen zal worden uitgelegd hoe kinderen met een psychiatrische stoornis het kikkerverhaal, beter bekend als de FROG-story (Mayer, 1969), vertellen. De FROG-story is een boek met 24 plaatjes, waarin de zoektocht van een jongen en een hond naar de ontsnapte kikker van de jongen wordt uitgebeeld. De kinderen mogen eerst het boek bekijken en daarna met de plaatjes erbij het verhaal (de narratie) in hun eigen woorden vertellen. Deze psycholinguïstische taalonderzoeksmethode blijkt efficiënt en effectief te zijn om van kinderen een spontane vertelling (narratie) uit te lokken. De analyse van deze narratieve taalproductie vormt een goede aanvulling op de diagnostiek binnen de kinderspsychiatrie van kinderen met ernstige taalproblemen.

Psycholinguïstisch taalonderzoek binnen de kinderspsychiatrie

Tien jaar geleden was het vanuit kinderspsychiatrische hoek een zeer vooruitstrevende wens om de taalvaardigheid van kinderen met een psychiatrische stoornis beter in kaart te brengen. Tot dan toe was het in de klinische praktijk meestal gebruikelijk om de taalvaardigheid van kinderen met uiteenlopende psychiatrische stoornissen te beoordelen op basis van onderdelen uit een psychologische IQ-test (zie ook Goorhuis &

Schaerlaekens, 1994). Zo bevat de WISC-RN (Wechsler Intelligence Scale for Children, Van Haasen et al., 1986) het onderdeel verbaal begrip en verbale subtests, zoals informatie (algemene kennisvragen), overeenkomsten (overeenkomst tussen twee zaken bedenken en verwoorden), rekenen (voorgelezen rekenopgaven uit het hoofd uit rekenen), woordenschat (betekenis van een woord), begrijpen (vragen en verwoorden over een begrip uit alledaagse situaties) en cijferreeksen (nazeggen van cijferreeksen). Verder werd gebruik gemaakt van van de taal die werd uitgelokt met behulp van een vertelplaat, bijvoorbeeld die van de Rakit (Bleichrodt et al., 1987). Een enkele keer werden er ook onderdelen van een taaltest afgenomen, zoals van de Taaltest voor Kinderen (TvK, Van Bon & Hoekstra, 1982). De psychiaters, psychologen en andere deskundigen hadden het idee dat dit een niet-afdoende manier was om taalvaardigheid van kinderen met een psychiatrische stoornis te 'meten', terwijl dit wel noodzakelijk en wenselijk werd geacht. Met het verbale gedeelte van een psychologische test, zoals de WISC-RN, worden weliswaar bepaalde taalvaardigheden gemeten maar net als taaltesten hebben zij, naast het voordeel van een betrouwbaarheids- en validiteitsgarantie, ook een nadeel. De taalvaardigheid die met psychologische- en taaltesten namelijk gemeten wordt, beperkt zich meestal tot klank-, woord- en uitingniveau. Het meten van de taalvaardigheid overstijgt meestal niet het zinsniveau, kenmerkend voor het taalgebruik van alledag. De taalvaardigheid die nodig is om de uitingen van eenzelfde spreker of van meerdere sprekers op een cohesieve en coherente manier met elkaar te verbinden, wordt door het verbale gedeelte van psychologische testen en door taaltesten dus niet onderzocht, terwijl inzicht daarin nou juist zo belangrijk is. Cohesie betekent dat de inhoudelijke relatie van een taalelement voor zijn betekenis afhankelijk is van een ander taalelement (bijvoorbeeld hij verwijst naar de man). Coherentie betekent dat de inhoudelijke relatie tussen uitingen afhankelijk is van enige kennis van de wereld voor de interpretatie (bijvoorbeeld onze koningin is niet kaal). Een ander probleem is dat de taalvaardigheid van oudere kinderen met een psychiatrische stoornis vaak niet goed gemeten kan worden, omdat er in Nederland geen taaltesten geschikt zijn voor kinderen ouder dan negen jaar. Het aantal oudere kinderen dat aangemeld wordt voor uitgebreid psychiatrisch onderzoek, vormt een aanzienlijke groep. Bij deze groep kinderen is het 'meten' van de taalvaardigheid juist zo belangrijk, omdat talige instructie bij elke vorm van onderwijs of therapie een cruciale rol speelt (Bishop, 2002). Om goed te communiceren met anderen is het nodig om uitingen aan elkaar te relateren. Dit kan op een logische, een inhoudelijke, een temporele en/of een causale wijze. Dit is nodig bij allerlei vormen van communicatie, zoals het verwoorden van iemands doen en laten, het voeren van een gesprek, het vertellen van een verhaal, een mop, een raadsel, een anekdote, het geven van uitleg of het schetsen van een situatie. Bij kinderen met (ernstige) taalproblemen gaat dit in de verbale communi-

catie met anderen vaak mis. En met die enorme zorg melden ouders van kinderen met een psychiatrische stoornis zich ook vaak aan bij bijvoorbeeld een onderzoekscentrum voor kinderen en jeugdpsychiatrie (onder andere Bristol, 1984). De communicatieve conflicten liggen namelijk bij deze kinderen voor het oprapen, elke dag maar weer. De psychiatrische stoornis, die bij deze kinderen eveneens aanwezig is, maakt de hulpvraag nog complexer.

Het gebruiken van psycholinguïstische expertise binnen de discipline van de kinder- en jeugdpsychiatrie bleek wenselijk. Er moest een manier uitgevonden worden om de taalvaardigheid van kinderen met een psychiatrische stoornis te onderzoeken en om eventuele taalstoornissen bij deze kinderen op te sporen. Daarbij moest de taalonderzoeksmethode ook geschikt zijn voor jonge, schoolgaande kinderen (vanaf 4 jaar) en jeugdigen (tot 23 jaar) met uiteenlopende psychiatrische stoornissen. Daarbij valt te denken aan kinderen met externaliserende en internaliserende psychiatrische stoornissen. Een kind met een externaliserende stoornis heeft bijvoorbeeld AD(H)D, gekenmerkt door verminderde aandacht en/of hyperactief en impulsief gedrag, of een Oppositionele Gedragsstoornis, gekenmerkt door opstandig en oncoöperatief gedrag. Een kind met een internaliserende stoornis heeft bijvoorbeeld een Angst- of Depressieve Stoornis, gekenmerkt door angstig, verlegen en teruggetrokken gedrag. Ook moest het taalmeetinstrument geschikt zijn voor kinderen met een Pervasieve Ontwikkelingsstoornis (PDD), waaronder kinderen met een Autistische stoornis, stoornis van Rett, stoornis van Asperger, desintegratieve stoornis in de kinderleeftijd en kinderen met PDD-NOS, gekenmerkt door een algehele ontwikkelingsachterstand (American Psychiatric Association, DSM-IV, 1994).

De taalonderzoeksmethode moest daarbij ook nog valide en betrouwbaar zijn, en bovendien niet alleen meten op klank-, woord- en uitingniveau, maar ook de taalvaardigheid in kaart brengen over uitingsgrenzen heen, waarbij de vaardigheid om uitingen expliciet op talige wijze aan elkaar te verbinden ook kon worden onderzocht.

Aansluitend bij de ontwikkelingen binnen de psycholinguïstiek op dat moment, het bovengenoemde eisenpakket en op verzoek van Curium om meer inzicht in de taalproductie van kinderen met een psychiatrische stoornis te krijgen, kwamen Blankenstijn en Scheper (2003) uit op het volgen van een bepaalde onderzoeksmethode naar de taalvaardigheid van 120 kinderen met een psychiatrische stoornis: de taal van elk kind werd 'gemeten' in twee genres, namelijk een vraaggesprek met een volwassen onderzoeker (STAP; Van den Dungen & Verbeek, 1994; 1999) en het vertellen van een verhaal naar aanleiding van plaatjes (FROG-story; Mayer, 1969). Vervolgens worden de talige prestaties vergeleken met die van zich normaal ontwikkelende kinderen met vergelijkbare leeftijd (Roelofs, 1998). Dit artikel beperkt zich tot de bespreking van de taalonderzoeksmethode met betrekking tot de narratieve vaardigheden van kinderen met een psychiatrische stoornis.

Volwassen spreker

Plaatje 13 En dan holt de jongen voor de uil weg en komt toevallig bij een rots, waar hij opklimt om de kikker te roepen.

Plaatje 14 Hij houdt zich vast aan twee stevige takken als hij staat te roepen, want hij weet nog niet dat het eigenlijk een gewei is van een hert.

Plaatje 15 Maar plotseling wordt dat hem duidelijk, want een groot hert tilt hem met zijn gewei op en neemt hem mee.

Figuur 1

Plaatje 13, 14 en 15 behorende tot de scène van het hert uit de FROG-story (plaatje 1 tot 24, Mayer, 1969) verteld door een volwassen spreker.

Taalonderzoeksmethode naar narratieve vaardigheden: de FROG-story

De FROG-story (Mayer, 1969) gaat over een jongetje en zijn hondje die na een zoektocht de ontsnapte kikker van het jongetje terugvinden. Dit instrument wordt internationaal gebruikt voor het 'meten' van taalvaardigheid bij zich normaal en anders ontwikkelende kinderen, jeugdigen en volwassenen (Berman & Slobin, 1994)¹. Kinderen moeten leren om op basis van statische plaatjes voor hun geestesoog een lopende film te zien en die te verwoorden. De narratie van elk kind kan ook een inzicht geven in bepaalde sociaal (emotioneel)-cognitieve denkprocessen die het kind beheerst. De taalproductie geeft inzage in het innerlijke leven van een kind. De groei van dit innerlijke leven is gedeeltelijk beschreven door de Theory-of-Mind (Perner, 1991; Karmiloff-Smith, 1992; Wellman, 1992). Dit behelst onder andere het vermogen van mind-reading. Dat is het vermogen om anderzins handelingen te interpreteren op basis van hun veronderstelde doelgerichte intenties, die verborgen zijn in hun gedachten. Deze interpretaties zijn nodig om te komen tot een coherent en causaal begrip van sociale interactie in het leven van alledag. De manier waarop kinderen bijvoorbeeld bepaalde verhaalelementen verwoorden met betrekking tot een bepaalde scène, geeft inzicht in het gekozen vertelperspectief, waarbij het kind de eigen verhaalkennis kan verbergen, rekening houdend met het perspectief en behoefte van de luisteraar. Kinderen leren deze vaardigheden steeds beter te beheersen naarmate zij ouder worden (Blankenstijn & Scheper, 2003; Trabasso & Rodkin, 1994).

Bij de onderzoeksprocedure mag elk kind eerst het plaatjesboek van het kikkerverhaal doorkijken; vervolgens mag het kind voor een tweede keer het plaatjesboek doorkijken en bij

elk plaatje het verhaal vertellen (zie voor instructie Roelofs, 1998: 60). De vertelling van elk kind wordt op video vastgelegd en de uitingen van zowel de onderzoeker als het kind worden transcribeerd. Dit gebeurt met behulp van een internationaal geautomatiseerd transcriptie- en taalanalyse-systeem CHILDES (MacWhinney, 1995). Elk transcript bevat alle klank-, woord- en uitingsherhalingen, klanknabootsende geluiden en pauzes. Uit de hoeveelheid uitingen van de onderzoeksleider kan worden opgemaakt of een kind de verteltaak aan kan. In principe zou de onderzoeksleider, na een duidelijke instructie, niets meer hoeven zeggen, en kan het kind alleen een narratieve monoloog aan. Met leeftijd kunnen kinderen van vier tot acht/negen jaar de verteltaak steeds beter aan, maar vierjarigen blijken meestal al een uiting per plaatje te produceren. De narratieve productie van een uiting per plaatje is de minimale voorwaarde om een gedetailleerde psycholinguïstische analyse uit te kunnen voeren (Blankenstijn & Scheper, 2003).

In Figuur 1 wordt ter illustratie de scène van het hert uit de FROG-story expliciet verwoord door een volwassen spreker. De uitingen zijn heel complex op zowel morfosyntactisch als semantisch-pragmatisch niveau: de informatie is compact samengevoegd binnen eenzelfde, langere uiting. De talige informatie is eenduidig, helder en zo gerangschikt dat de luisteraar direct de verhaallijn kan volgen. Oudere zich normaal ontwikkelende kinderen van ongeveer negen/tien jaar en ouder kunnen deze informatie al wel expliciet maken, maar hebben meer afzonderlijke uitingen hiervoor nodig (Berman & Slobin, 1994).

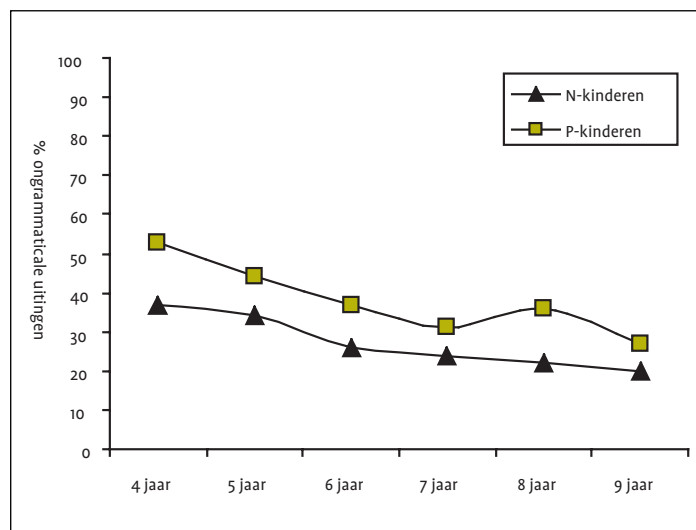
Uit de vertelling van elk kind bij de betreffende plaatjes kan inzicht worden verkregen in de taalvaardigheid op fonologisch,

morfosyntactisch en semantisch-pragmatisch gebied. Opvallende problemen met de klankproductie in lopende spraak kunnen worden genoteerd en worden afgezet naar het normale ontwikkelingsverloop (Beers, 1995), zodat afwijkingen in onderliggende fonologische verwervingsprocessen kunnen worden gesignaleerd. Ook kan niet-vloeiendheid in kaart worden gebracht en vergeleken worden met de STAP-normen (Van den Dungen & Verbeek, 1994, 1999). In de volgende paragraaf zal de morfosyntactische en semantisch-pragmatische analyse in meer detail worden beschreven. Bij de beoordeling van de narratieve vaardigheden worden de gemarkeerde uitingen van het kind vergeleken met die van een volwassen doeltaalspreker. Gemarkeerde uitingen worden zo geparafraseerd (verbeterde, herschreven uiting komt onder de oorspronkelijke uiting) dat het grammaticaal correcte uitingen worden zoals geuit door volwassen doeltaalsprekers en ze worden zo herschreven dat ze begrijpelijk worden voor derden (zie voor deze procedure in: Van den Dungen & Verbeek, 1994; Blankenstijn & Scheper, 2003). Dit is nodig om te komen tot een gedocumenteerde beoordeling waardoor de problemen op morfosyntactisch en semantisch-pragmatisch niveau inzichtelijk en expliciet gemaakt kunnen worden (bijvoorbeeld 'de man loop' wordt geparafraseerd tot 'de man loopt'; een foute vervoeging van het werkwoord kan zo worden gecodeerd).

Morfosyntactische narratieve analyse

De morfosyntactische narratieve analyse bestaat uit het beoordelen van elke uiting op grammaticaliteit en complexiteit, zoals gedefinieerd volgens het STAP-onderzoek (Van Ierland, 1980; Van den Dungen & Verbeek, 1994) en het onderzoek van Blankenstijn & Scheper (2003). Bij elk plaatje van de FROG-story kan een situatie worden beschreven of een gebeurtenis worden verwoord. Hiervoor is het nodig om elke uiting een werkwoord te selecteren met de daarbij behorende verplichte argumenten, zoals het onderwerp, het lijdend voorwerp en/of het meewerkend voorwerp (Gillis & Schaerlaekens, 2000). Om het verhaal levendig te maken kan elke uiting worden uitgebreid met bijwoordelijke bepalingen van plaats, tijd en hoedanigheid. Ongrammaticaliteit wordt in hoofdzaak gekenmerkt door woordvolgordefouten, weglaten van verplichte zinsdelen (onder andere De Jong, 1999) of fouten in de morfologische verbuigingen en vervoegingen. Onvoldoende complexiteit wordt vooral duidelijk wanneer extra zinsdelen (niet verplicht) ontbreken, foutieve tijdsmarkeringen worden geuit en er te weinig of geen onderschikkingen voorkomen. Nadat elke uiting op grammaticaliteit en complexiteit is beoordeeld kunnen de prestaties van de te onderzoeken kinderen vergeleken worden met de resultaten uit de promotieonderzoeken van Blankenstijn & Scheper (2003) en Roelofs (1998).

Zo kan een gefundeerde uitspraak worden gedaan over of het kind een productieve taalstoornis heeft op het gebied van de morfosyntaxis, de structuur van taal gerelateerd aan de uitingvorm (Blankenstijn & Scheper, 2003). Hierbij gaan we er

Figuur 2

De afname van het aantal ongrammaticale narratieve uitingen met leeftijd bij zich normaal ontwikkelende kinderen (N-kinderen) en kinderen met een psychiatrische stoornis (P-kinderen) (Blankenstijn & Scheper, 2003).

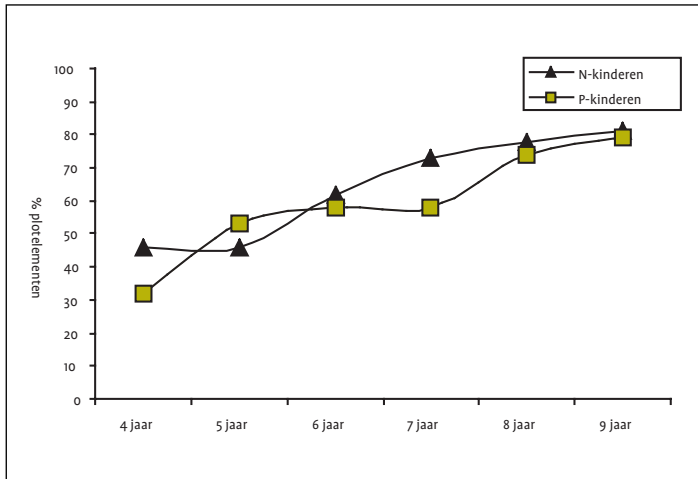
vanuit dat een kind een productieve taalstoornis heeft op het gebied van de morfosyntaxis als het kind een jaar achter is in vergelijking tot leeftijdsgenootjes (Stark & Tallal, 1981). In Figuur 2 staat de afname van het aantal ongrammaticale narratieve uitingen met leeftijd, zoals dat is gemeten bij zich normaal ontwikkelende kinderen en kinderen met een psychiatrische stoornis (Roelofs, 1998; Blankenstijn & Scheper, 2003).

Uit Figuur 2 valt op te maken dat de oudste zich normaal ontwikkelende kinderen nog minstens 20% ongrammaticale narratieve uitingen produceren. Waarschijnlijk zal na het negende jaar dit percentage ongrammaticaliteit langzaam dalen, maar het zal bij volwassenen niet altijd de 0% halen. Hierover zijn nog geen gegevens bekend. De kinderen met een psychiatrische stoornis in de leeftijd van vier tot tien jaar bleken als groep significant meer ongrammaticale narratieve uitingen te produceren in vergelijking tot de zich normaal ontwikkelende kinderen (ANCOVA $F(6,105)=16.684$; $p<.000$) (Blankenstijn & Scheper, 2003). Een te hoog aantal ongrammaticale narratieve uitingen zorgt voor een onduidelijk en fragmentarisch verteld kikkerverhaal.

Semantisch-pragmatische narratieve analyse

Bij de semantisch-pragmatische narratieve analyse wordt geteld hoeveel plotelementen een kind expliciet kan verwoorden. De plotelementen vormen de kerninformatie van het verhaal. Kinderen moeten leren om bij het vertellen van het kikkerverhaal bepaalde gebeurtenissen te verwoorden die van cruciaal belang zijn voor het verloop van het verhaal. Allereerst moet de verteller de hoofdpersonen benoemen en de relatie tussen het jongetje, het hondje en de kikker aangeven (het

hondje / de kikker van het jongetje; bezitsrelatie) en vervolgens vertellen hoe het jongetje ontdekt dat de kikker ontsnapt. En, omdat het jongetje zijn kikker terug wil hebben, gaat hij hem samen met zijn hond zoeken op verschillende onlogische en logische plaatsen om uiteindelijk de kikker weer te vinden. Uiteindelijk neemt hij de kikker of een andere kikker weer mee

Figuur 3 De toename van het aantal plotelementen met leeftijd bij zich normaal ontwikkelende kinderen (N-kinderen) en kinderen met een psychiatrische stoornis (P-kinderen) (Blankenstijn & Scheper, 2003).

naar huis (Berman & Slobin, 1994). Kinderen leren met de leeftijd om zich te verplaatsen in de gevoelens, beweegredenen en drijfveren (voor handelen) van de hoofdpersonen en bijkarakters en dit moeten ze ook leren verwoorden (Trabasso & Rodkin, 1994; bewerkt voor het Nederlands door Blankenstijn & Scheper, 2003).

In Figuur 3 staat de toename van het aantal plotelementen met leeftijd, zoals dat is gemeten bij zich normaal ontwikkelende kinderen en kinderen met een psychiatrische stoornis (Roelofs, 1998; Blankenstijn & Scheper, 2003). De kinderen met een psychiatrische stoornis in de leeftijd van vier tot tien jaar bleken als groep significant minder plotelementen te produceren in vergelijking tot de zich normaal ontwikkelende kinderen (ANCOVA $F(1,165)=5.57; p<.019$) (Blankenstijn & Scheper, 2003; Roelofs, 1998).

Hoe meer plotelementen een kind eenduidig en expliciet kan verwoorden, hoe meer het kind rekening houdt met de behoefte van een luisteraar. Hoe een kind dit doet, maakt duidelijk welke semantisch-pragmatische regels een kind al beheerst. Wanneer een kind veel minder plotelementen kan verwoorden dan passend is voor zich normaal ontwikkelende leeftijdsgenootjes, kan worden vastgesteld dat een kind een productieve taalstoornis heeft op het gebied van de semantiek-pragmatiek. Dit is het geval als het kind een jaar achter is op dit gebied in vergelijking tot leeftijdsgenootjes (Stark & Tallal, 1981).

Een zich normaal ontwikkelend kind (leeftijd 4;3 jaar)

Plaatje 13 de jongen is bang voor de uil.

Plaatje 14 de jongen roept hier, <ja> .<en hij g> en hij gaat hierop staan <gaat ie>.

Plaatje 15 en nou gebeurt er nog <wat> iets. het hert is er.

Kind met een taal- en psychiatrische stoornis (leeftijd 4;8 jaar)

Plaatje 13 <toen> toen kindje <wil> wil <eh> graag iets "hup" pakken. "ik wil even pakken".

Plaatje 14 ja zo <dat> en hondje wil slapen.

Plaatje 15 <en eh> en <die wil ehm eh> "oeh" hij wil slapen. wil hondje graag dit <graag>.

Figuur 4 (< > betekent herhaling; # betekent pauze)

Narratie bij plaatjes behorende tot de scène van het hert uit de FROG-story van een vierjarig zich normaal ontwikkelend kind en een vierjarig kind met een psychiatrische stoornis.

Voorbeelden van morfosyntactische en semantisch-pragmatische problemen

Bepaalde morfosyntactische en semantisch-pragmatische problemen die zich voor kunnen doen bij kinderen met een psychiatrische stoornis worden geïllustreerd aan de hand van enkele voorbeelden bij de scène van het hert uit de FROG-story (Figuur 4 en 5; zie ook Figuur 1).

In Figuur 4 is te zien dat een vierjarige zich normaal ontwikkelend kind nog grote moeite heeft om per plaatje de meest essentiële gebeurtenis en/of actie van de hoofdpersoon te verwoorden. Het kind benoemt expliciet bepaalde hoofdpersonen (jongen, uil, hert) die op dat moment in het verhaal belangrijk zijn, hoewel de allerbelangrijkste en in het oog springende handeling (dat het jongetje ineens door het hert wordt opgetild) nauwelijks expliciet wordt gemaakt. Het vierjarige kind met een psychiatrische stoornis noemt een paar hoofdpersonen niet (uil en hert) en hij noemt het jongetje kindje. Dit scheidt een onduidelijkheid voor de luisteraar, omdat een kindje ook een meisje kan zijn, en het woord kindje is daarom inhoudelijk niet specifiek genoeg. Verder gaat deze verteller door op wat het hondje wil, terwijl het hondje op dat moment veel minder belangrijk is dan het jongetje en het hert, kenmerkend voor een probleem om hoofd- en bijzaken van elkaar te kunnen onderscheiden. Bovendien illustreert dit voorbeeld dat het zich normaal ontwikkelende vierjarige kind grammaticale uitingen produceert in tegenstelling tot het vierjarige kind met een psychiatrische stoornis dat veel ongrammaticale uitingen produceert.

Als we Figuur 4 met Figuur 5 vergelijken, zien we een enorm verschil in complexiteit op morfosyntactisch en semantisch-pragmatisch niveau tussen de vier- en achtjarigen. Het achtjarige zich normaal ontwikkelende kind kan de meeste scènes goed verwoorden in grammaticale, complete en soms al complexe uitingen (zie uiting bij plaatje 15: relatieve bijzin). Deze verteller kan ook al rekening houden met de voorkennis van de luisteraar. In dit voorbeeld verklapt de verteller namelijk nog niet direct dat de takken het gewei van een hert zijn, maar de link tussen de takken en het gewei van het hert wordt nog niet expliciet uitgedrukt. Een volwassen verteller kan dit wel (zie Figuur 1).

De narratie van een achtjarig kind met een psychiatrische stoornis lijkt eerder op dat van een veel jonger zich normaal ontwikkelend kind: uitingen zijn ongrammaticaal en weinig complex, zoals blijkt uit ontbrekende nevenschikkende voegwoorden en weinig specifieke werkwoorden, bijvoorbeeld pakken in plaats van optillen in de uiting bij plaatje 15. Ook zijn de verwijzingen door middel van het gebruik van persoonlijke voornaamwoorden onduidelijk.

Uit het onderzoek van Blankenstijn en Scheper (2003) blijkt dat de meeste kinderen met een psychiatrische stoornis veel minder goed de rode draad van het verhaal expliciet kunnen maken. Ze maken niet alleen significant meer morfosyntactische fouten (zoals weglatingen van verplichte zinsdelen, zoals werkwoord, onderwerp en lijdend voorwerp, maar ook verbui-

Een zich normaal ontwikkelend kind (leeftijd 8;6 jaar)

Plaatje 13 en dan gaat ie veel hoger klimmen, omdat ie opeens <een tak> # twee takken ziet.

Plaatje 14 <en daar> en dan houdt ie zich daaraan vast. en dat hondje <dat zit> is eindelijk die bijen kwijt.

Plaatje 15 en opeens komt dat hert omhoog dat dat jongetje optilt.

Kind met een taal- en psychiatrische stoornis (8;9 jaar)

Plaatje 13 <die> die uil <vlieg> vliegt weg.

Plaatje 14 <gaat> ging die jongetje weer roepen "kikker"!

Plaatje 15 <toen> toen <eh> pakte hij hem.

Figuur 5 (<> betekent herhaling; # betekent pauze)

Narratie bij plaatjes behorende tot de scène van het hert uit de FROG-story van een achtjarig zich normaal ontwikkelend kind en een achtjarig kind met een psychiatrische stoornis.

gings- en vervoegingsfouten) die leiden tot ongrammaticaliteit. De kinderen met een psychiatrische stoornis maken ook significant minder complexe narratieve uitingen in vergelijking tot zich normaal ontwikkelende leeftijdsgenootjes, zoals aangetoond door significant minder realisaties van onderschikende voegwoorden die nodig zijn om een ondergeschikte zin in te leiden (ANCOVA $F(1,98)=12.288, p<.001$) (Blankenstijn & Scheper, 2003). Door het morfosyntactische onvermogen van de kinderen met een psychiatrische stoornis worden bepaalde plotelementen niet expliciet genoeg verwoord. Dit kan een negatief effect hebben op de score van het aantal expliciet verwoorde plotelementen.

Daarnaast hebben veel kinderen met een psychiatrische stoornis semantisch-pragmatische taalproblemen die zich zelfstandig manifesteren en niet gebaseerd hoeven te zijn op een uitval op morfosyntactisch gebied. Een goed voorbeeld daarvan is dat de kinderen met een psychiatrische stoornis significant meer onduidelijke pronominale (voornaamwoordelijke) verwijzingen naar verschillende hoofdpersonen in de narratie hebben (ANCOVA $F(1,164)=4.45, p<.036$), zoals hij (jongetje in plaats van hert) en hem (kikker in plaats van jongetje) in de laatste uiting van het tweede voorbeeld in Figuur 5 (Blankenstijn & Scheper, 2003).

Conclusie

Uit bovengenoemde significante verschillen uit het onderzoek van Blankenstijn en Scheper (2003) blijkt dat kinderen met taalproblemen door het gebruiken van de taalonderzoeksmethode naar narratieve vaardigheden, uitgelokt met behulp van de FROG-story, kunnen worden opgespoord. Dit maakt deze methode ook bruikbaar voor de taaldiagnostiek van kinderen als taalscreeningsinstrument ouder dan negen jaar of als aanvullend taalonderzoeksinstrument naast de standaard taaltests jonger dan negen jaar in de psychiatrische kliniek en daarbuiten. Deze methode van taalonderzoek naar narratieve vaardigheden blijkt in de praktijk efficiënt en effectief, want het kost minder tijd dan een spontane taalanalyse naar aanleiding van een vraaggesprek (STAP; Van den Dungen & Verbeek, 1994). Het maken van de video-opname, het uitschrijven van de narratieve tekst en het scoren van ongrammaticaliteit en complexiteit (morfosyntaxis) aan de ene kant en het aantal verwoorde plotelementen aan de andere kant (semantiek-pragmatiek) is relatief snel gedaan en opgeschreven voor een getrainde onderzoeker (90 minuten). Deze taalonderzoeksmethode kan door een psycholinguïst of een getrainde spraak-taalpatholoog of logopediste uitgevoerd worden (Blankenstijn & Scheper, 2004). In 2006 zal hopelijk een officiële uitgave verschijnen van de taalscreenings-/onderzoeksmethode naar narratieve vaardigheden uitgelokt met behulp van de FROG-story met een handleiding en scoreformulieren (Blankenstijn & Scheper, in voorbereiding).

Samenvatting

Meer dan 82% van 120 Nederlandssprekende kinderen met een psychiatrische stoornis heeft ook een taalstoornis op het ge-

bied van de morfosyntaxis en de semantiek-pragmatiek (Blankenstijn & Scheper, 2003). In dit artikel wordt uitgelegd waarom het onderzoek naar de taalvaardigheden bij deze kinderen vooral is gericht op het analyseren van narratieve taalproductie, en waarom is gekozen voor een bepaalde taalonderzoeksmethode naar narratieven uitgelokt met behulp van het kikkerverhaal, beter bekend als de FROG-story (Mayer, 1969; Berman & Slobin, 1994). Aan de hand van vijf voorbeelden wordt duidelijk gemaakt hoe een volwassene, een vierjarige en achtjarige zich normaal ontwikkelend en anders ontwikkelend kind vertellen. De narratieven kunnen geanalyseerd worden op morfosyntactisch en semantisch-pragmatisch niveau. Deze efficiënte taalonderzoeksmethode is een aanvulling op de diagnostiek van kinderen met een taalstoornis, en vooral ook van kinderen met een taal- en uiteenopende psychiatrische stoornissen in de leeftijd van vier tot vierentwintig jaar.

Summary

More than 82% of 120 Dutch speaking children with psychiatric impairment also suffer from language disorders in the area of morphosyntax and semantic-pragmatics (Blankenstijn & Scheper, 2003). This article explains why the study of language abilities in these children focuses on language production, and why a language evaluation method of eliciting narratives using the FROG-story (Mayer, 1969; Berman & Slobin, 1994) was selected. Five examples of narrative skills of an adult, a four- and an eight year old are compared in terms of normal development versus abnormal development. The narratives can be analyzed in terms of morphosyntactic and semantic-pragmatic abilities. This efficient method of language analysis is suggested in addition to the standard diagnostics of children with a language disorder, and especially for children with language- and different psychiatric impairments in the age of four to twenty four years old.

Keywords

Language development, language disorders, morphosyntax, semantic-pragmatics, psychiatric impairment, Frog-story

Auteurs

- Dr. Claudia Blankenstijn is werkzaam als psycholinguïst op het Onderzoekscentrum voor Kinder- en Jeugdpsychiatrie Curium, Afdeling De Vlier in Oegstgeest.

- Dr. Annette Scheper is werkzaam als psycholinguïst op het Onderzoekscentrum voor Kinder- en Jeugdpsychiatrie Curium, Afdeling De Vlier in Oegstgeest en als klinisch linguïst op het Spraak-Taal Ambulatorium van het Orthopedagogisch Kennis- en Expertisecentrum voor kinderen met spraak-, taal- of communicatieproblemen Sint Marie in Eindhoven.

Correspondentie

Claudia.Blankenstijn@curium.nl; A.R.Scheper@curium.nl; A.Scheper@sintmarie.nl

Curium, Onderzoekscentrum voor Kinder- en Jeugdpsychiatrie,
Afdeling De Vlier
t.a.v. Claudia Blankenstijn en Annette Scheper
Endegeesterstraatweg 27
2342 AK Oegstgeest
tel. 071 - 8887795/ 8887707 / 8887708

Opmerking

Het proefschrift van Blankenstijn en Scheper (2003) *Language development in children with psychiatric impairment* is te bestellen bij www.lotpublications.nl

Noten

- 1 Een andere diagnostische taalonderzoeksmethode voor het uitlokken van een narratie is het Busverhaal (Bus-story, Renfrew, 1997), vertaald uit het Engels voor het Nederlands door Jansonius en Roelofs (2003). Dit verhaal wordt eerst voorgelezen en vervolgens door het kind bij de plaatjes naverteld in zijn of haar eigen woorden.

Literatuur

- American Psychiatric Association, (1994). Global Assessment of Functioning (GAF) Scale. In: *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders: DSM-IV*, 4th edition, Washington DC: American Psychiatric Association: 32.
- Beers, M. (1995). *The phonology of normally developing and language-impaired children*. Proefschrift, Universiteit van Amsterdam: Dordrecht: ICG Printing.
- Berman, R.A. en D.I. Slobin (Eds.). (1994). *Relating events in narrative. A crosslinguistic developmental study*. Hillsdale, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Bishop, D.V.M. (2002). How language impairment can help us understand normal development? *Symposium of lectures at the joint conference of the IX International Congress for the Study of Child Language and the Symposium on Research in Child Language Disorders*, University of Wisconsin-Madison, Madison, Wisconsin, USA.
- Blankenstijn, C.J.K. en A.R. Scheper. (2003). *Language development in children with psychiatric impairment*. Proefschrift, Universiteit van Amsterdam 82, Utrecht: LOT publicatie.
- Blankenstijn, C.J.K. en A.R. Scheper. (2004). *Het kraken van narratieve taalregels door psycholinguïstische analyse*. Workshop 8 NVLF-dag, 8 november 2004. Ede.
- Blankenstijn, C.J.K. en A.R. Scheper. (in voorbereiding). *De FROG-story als diagnostisch taalscreeningsinstrument voor kinderen en jeugdigen in de leeftijd van 4 tot 24 jaar*.
- Bleichrodt, N., P.J.D. Drenth, J.N. Zaal en W.C.M. Resing. (1987). *RAKIT Handleiding bij de Revisie Amsterdamse Kinder Intelligentie Test*. Lisse: Swets & Zeitlinger.
- Bon, W.H.J. van en J.G. Hoekstra. (1982). *Taaltests voor Kinderen*. Lisse: Swets and Zeitlinger.
- Bristol, M.M. (1984). Family resources and successful adaptation to autistic children. In: E.Schopler en G.B. Mesibov (Eds.) *The effects of autism on the family*. New York: Plenum, 289-310.
- Dungen, L., van den en J. Verbeek. (1994). *De STAP-handleiding*. STAP instrument, gebaseerd op Spontane Taal Analyse Procedure ontwikkeld door M. van Ierland, Interne publicatie 63, Amsterdam: Instituut voor Algemene Taalwetenschap.
- Dungen, L., van den en J. Verbeek (1999). *De STAP-handleiding*. STAP instrument, gebaseerd op Spontane Taal Analyse Procedure ontwikkeld door M. van Ierland, Tweede herziene versie, Amsterdam: Instituut voor Algemene Taalwetenschap.
- Gillis, S. en A. Schaeerlaekens (Eds.). (2000). *Kindertaalvererving. Een handboek voor het Nederlands*. Groningen: Martinus Nijhoff Uitgevers.
- Goorhuis, S. en A. Schaeerlaekens. (1994). *Handboek taalontwikkeling, taalpathologie en taaltherapie bij Nederlandssprekende kinderen*. Utrecht: De Tijdstroom.
- Haasen, P.P. van, E.E.J. de Bruyn, Y.L. Pijl, Y.H. Poortinga, H.C. Lutje Spelberg, G. Van der Steene, P. Coetsier, R. Spoelers-Claes, R. en Stinissen, J. (1986). *Wechsler Intelligence Scale for Children, Wechsler, D. revised: Nederlandstalige uitgave (WISC-RN)*, Lisse: Swets & Zeitlinger.
- Ierland, M. van. (1980). Tussen vier en acht: ontwikkelingen in het taalgebruik, In: J.F. Matter (red.) *Toegepaste Taalwetenschap in artikelen 7*. Universiteit van Amsterdam, 85-101.
- Jansonius, K. en M. Roelofs. (2003). *Handleiding Nederlandse aanpassing en uitbreiding van de Taalschalen van Renfrew*. Eindhoven: interne publicatie Sint Marie.
- Jong, J. de. (1999). *Specific language impairment in Dutch: Inflectional morphology and argument structure*. Proefschrift, 28, Enschede: Print Partners Ipskamp.
- Karmiloff-Smith, A. (1992). *Beyond modularity. A developmental perspective on cognitive science*. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press.
- MacWhinney, B. (1995). *The CHILDES Project: Tools for analyzing talk*. Hillsdale, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Mayer, M. (1969). *Frog, where are you?* New York: The Dial Press.
- Perner, J. (1991). *Understanding the representational mind*. Cambridge, Massachusetts: the MIT Press.
- Renfrew, C. (1997). *The Renfrew language scales, Bus Story Test, A test of narrative speech*, Oxon, UK: Winslow Press Limited.
- Roelofs, M. (1998). *'Hoe bedoel je?' De vererving van pragmatische vaardigheden*. Proefschrift, Universiteit van Amsterdam, 5, Den Haag: Holland Academic Graphics.
- Stark, R. en P. Tallal. (1981). Selection of children with Specific Language Deficits, *Journal of Speech and Hearing Research*, 46, 114-122.
- Trabasso, T. en P. Rodkin. (1994). Knowledge of goal/plans: a conceptual basis for narrating 'Frog, where are you?'. In: R.A. Berman en D.I. Slobin (Eds.). (1994). *Relating events in narrative. A crosslinguistic developmental study*. Hillsdale, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Wellman, H.M. (1992). *The child's theory of mind*. Cambridge, Massachusetts: the MIT Press.